

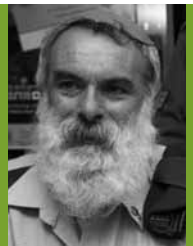
המניע הנפשי להסתערות בקרב

ארבעה גורמים מניעים את הלוחם להסתער בקרב למרות הסכנה העצומה הכרוכה בכך: החברים, המפקדים, אהבת המולדת והעם והאמונה. לכן לצד בניין הכוח, שבו עסוקות יחידות צה"ל במשנה תוקף מאז מלחמת לבנון השנייה, נכון להוסיף לנושאי ההכשרות פרקים בבניין רוח הלחימה

ספטמבר 1950, חיילים אמריקנים מכוח האו"ם יוצאים להתקפה באינצ'ון באחד השלבים הראשונים של מלחמת קוריאה. הגורם העיקרי שמניע את הלוחם הוא חבריו ליחידה

תא"ל אבי רונצקי
הרבצ"ר לשעבר

תרומת החברים למוסיווציה

מה מביא לוחם לקום מאחורי מחסה כשהשטח מוכה באש אויב ולהסתער קדימה? זוהי שאלת השאלות בקרב. השאלה הזאת עמדה לפתחם של המפקדים בעבר, ובוודאי שהיא רלוונטית גם בימינו.

הצבא, שעוסק רבות באימון יחידותיו לקראת מלחמה, חייב אף לעסוק בבניין רוח הלחימה, והשאלה הזאת בנוגע לגורמים שמניעים את החיילים לסכן את חייהם בעת מלחמה חייבת בירור ולימוד.

מחקרים של מחלקת מדעי ההתנהגות (ממד"ה) בצה"ל וכן מחקרים שנערכו בצבאות זרים מצביעים על כך שהגורם העיקרי שמניע את הלוחם הוא חבריו ליחידה. האכפתיות כלפיהם והבושה מהם הן שמביאות אותו לסכן את חייו למענם. הלקח מההבנה הזאת הוא שיש לגבש את היחידה ולשמור על לכידותה.

תרומת המפקדים למוסיווציה

גורם נוסף שמניע את החיילים להסתער בקרב הוא המפקד. מפקד טוב, שמחובר היטב לחייליו, שהוא מקצוען ביכולותיו הצבאיות ואנושי ביחסיו עם פקודיו, יכול לסחוף את לוחמיו אחריו בשדה הקרב, אף על פי שהם מסכנים בכך את חייהם. המחויבות למפקד, שנוצרת מכוח אישיותו, היא גורם משמעותי ביותר להנעת הלוחמים בקרב.

בשיחותיי עם מפקדי שדה בצה"ל בדרג של מ"מים ושל מ"פים נוכחתי לדעת שאין הם מודעים, דיים לערך הרב שיש להם בהובלת הלוחמים בקרב. חייל בעת מלחמה עלול לחוש אי-ביטחון,

אחד הלקחים העיקריים שעלה בוועדה מטכ"לית שעסקה בסוגיית הנורמות והערכים שבאו לידי ביטוי במלחמת לבנון השנייה היה שבתדריכים ובהוראות שניתנו במהלך התקדמות הכוחות הודגש יתר על המידה ערך חיי האדם - דבר שפגע בערך הדבקות במשימה

להיות מבולבל ולעיתים אף לאבד את עשתונותיו בגלל המצב הקיצוני שבו הוא נמצא ומכיוון שלעיתים קרובות אין הוא יכול לראות את התמונה הרחבה של המערכה - מטרות הלחימה, הכוחות העמיתים שפועלים לצד יחידתו ואפילו המיקום של יחידתו. כתוצאה מכך הוא תר אחר גב רחב שאחריו יוכל ללכת בביטחון. את זאת אמור לתת לו מפקדו הישיר שמסתער בראש חייליו וקורא אחריו!

מקומו של המניע הלאומי

גורם נוסף, שבדרך כלל אין עוסקים בו, הוא הגורם הלאומי. אפתח בסיפור קצר: מדי פעם, כאשר אני מספר על מלחמת יום הכיפורים (הייתי מ"פ בסיירת שקד בגזרה הדרומית), אני נשאל כיצד מורגשים במלחמה.

אכן שאלה טובה, מפני שהתחושות הן רבות, וניסיתי לחשוב ביני לבין עצמי מהי באמת התחושה היסודית, העמוקה ביותר בעת מלחמה (אני מתכוון למלחמה כמו מלחמת יום הכיפורים, שהייתה מלחמה בין צבאות של מדינות, על כל המשתמע מכך, בשונה ממלחמת לבנון הראשונה וממלחמת לבנון השנייה שבהן הייתה הלחימה בעיקר נגד ארגוני מחבלים). לדעתי, התחושה העמוקה ביותר במלחמה היא השייכות הלאומית. היטיב לבטא זאת המשורר אמיר גלבע בשיר שכתב לפני שנים רבות ושלמדנו את מילותיו בתקופת המלחמה: "פתאום קם אדם בבוקר ומרגיש כי הוא עם הוא ומתחיל ללכת". האיום על המשך קיומנו העצמאי

בארצנו ריחף בחלל האוויר, כפי שביטא זאת שר הביטחון משה דיין בימיה הראשונים של המלחמה: "זה חורבן הבית השלישי". לחשש הזה היו שותפים רבים מהלוחמים והוא חזיק אצלם את תחושת ההשתייכות לעם ישראל. גם אביגדור קהלני נתן לכך ביטוי בספרו "עוז 77" (ובשיחה אישית עימי). לדבריו, מה שנתן לו וללוחמיו את הכוח להמשיך להילחם מול כוח סורי שהיה גדול מהם בהרבה היה קריאתו בקשר של רפאל איתן (רפול), מפקד אוגדה 36: "גורל עם ישראל מוטל על כתפך". להבנתי, תחושת ההשתייכות לעם יהודי קיימת אצל כל אחד מאיתנו, וגם אם התחושה הזאת אינה בולטת ואינה משמעותית בחיי השגרה, היא מופיעה ומשפיעה רבות בימי המלחמה.

בחודשים שלאחר מלחמת לבנון השנייה הייתי חבר בוועדה מטכ"לית שעסקה בסוגיית הנורמות והערכים שבאו לידי ביטוי באותה המלחמה. אחד הלקחים העיקריים של הוועדה היה שבתדריכים ובהוראות שניתנו במהלך התקדמות הכוחות הודגש יתר על המידה ערך חיי האדם - דבר שפגע בערך הדבקות במשימה שהוא הראשון בערכי רוח צה"ל (והוא אינו ראשון בין שווים כפי שמלמדים בסדרות החינוך). למעשה, הערך של דבקות במשימה הוא חזות הכול. הוא מורה להמשיך במשימה עד להכרעת האויב - גם כשיש נפגעים רבים. כך גם מלמדנו דוד המלך שעמד בראש צבאות ישראל: "ארדוף אויבי ואשיגם ולא אשוב עד פלותם" (תהילים י"ח, 38).

להעדפה הזאת של חיי הלוחמים על פני המשימה - שעליה עמדו אף חברי ועדת וינוגרד בדו"ח שפירסמו על המלחמה - יש כמה הסברים. אחד מהם הוא השפעת התרבות המערבית על החברה הישראלית - תרבות שמעדיפה את האיש הפרטי ואת נוחיותו ובוודאי שאת השמירה על חייו על פני ערכי הכלל.

כשהצגנו את מסקנות הוועדה בפני פורום המטכ"ל, אמר פרופ' אליעזר שביד מהאוניברסיטה העברית (שהצטרף לדיוני הוועדה) שהחברה הישראלית נמצאת במעבר בין דפוס התנהגות של חברה לאומית, שיש

הקרבות, אך נדמה שהסיבה לתחושות הללו הייתה בהיותנו שותפים למלחמתו של עם שקם להגן על חייו, על המשך קיומו הריבוני בארצו. פועל יוצא מהבנה כזאת מחייב אותנו, המפקדים, לעסוק יותר בתודעה היהודית כדי שנוכל להביא את חיילינו להבנה טובה יותר של השייכות הלאומית. אני משוכנע שקשה מאוד להכניע חייל, שההיסטוריה היהודית ארוכת השנים עומדת מאחוריו, והחזון היהודי הגדול ניצב מלפניו. ההבנה שאנחנו חוליה בשרשרת ארוכה של דורות של עם יהודי, "שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו", נותנת ללוחמים המון כוח להמשיך ולהיאבק.

מקומה של האמונה

גורם נוסף שנותן כוח בעת המלחמה הוא האמונה. ייתכן שלכך התכוון הרמב"ם באומרו: "ויידע שעל ייחוד השם הוא עושה מלחמה". עדות לכך היא סיפור מעשה של אחד מלוחמי גדוד 51 של גולני בעת כיבוש החרמון. וכך סיפר אותו חייל, מאיר אלבז שמו (דבריו הובאו בביטאון מז"י "ביבשה"): "כשעלינו לקו הרקיע, היה חושך מוחלט. התחילו יריות, ולא ידענו מי נגד מי. לאויב היו אמצעים לראיית לילה, והוא טווח בנו בבודדת... ההוראה הייתה להסתער קדימה בלי לעצור ובלי לאסוף פצועים, העיקר להגיע לתעלה הראשונה. כשהתחלנו להסתער, בחור דתי שלחם לידי קרא 'שמע ישראל'. אני לא דתי, אבל זה נתן לי הרבה כוח". התפילה הנאמרת לפני היציאה לקרב פותחת אף היא בקריאת "שמע ישראל, אתם קרבים היום למלחמה על אויבכם, אל יירך לבבכם, אל תראו".

זוכר אני את התפילה הזאת נוכח חיילי גדוד 51 של גולני לפני חציית הגדר במבצע "עופרת יצוקה". הייתה חשכה, והמג"ד שוקי תידרך את חייליו לאור פנס יד קטן. מיד לאחריו קראתי את התפילה במגפון, וחיילי הגדוד, עטויי אפודים ופק"לים, ענו אחריי אמן. לאחר מכן, כשביקרתי בגדוד בתוך הרצועה, שמעתי ממפקדים ומחיילים שהתפילה הזאת נתנה להם הרבה כוח.

בהקשר לכך אי-אפשר שלא להזכיר את מעשה הגבורה יוצא הדופן של רס"ן רועי קליין שחירף את נפשו כאשר זינק על רימון יד והציל בכך את חיילי החפ"ק שלו. קריאת הקרב והאמונה של רועי בעת שעשה זאת הייתה "שמע ישראל"! מכאן נבע כוח המעשה המופלא הזה.

חינויות החינוך לערכים בצה"ל

עד כמה נכון להשקיע משאבים וזמן בחינוך לערכים לחימה, גם כשהדבר פוגע באימונים? לסוגיה הזאת התייחס רב-אלוף משה (בוגי) יעלון עוד בהיותו מח"ט הצנחנים בהרצאה שנשא: **גם אם הדבר צריך לבוא על חשבון האימונים, ההשקעה בחינוך כדאית וחשובה. יתרה מזאת: עיסוק מעמיק וממצה בנושאים האלה הינו בעל ערך רב יותר מכמות האימונים שניתן להוסיף באותה יחידת זמן.**

בצבא בכלל, ובקרב המפקדים בפרט, החלה להתפשט נטייה פרגמטית המתבטאת בהתעלמות מהחינוך הערכי-רעיוני ומפיתוח המוטיווציה. העדפת העיסוק במיומנות הטכנית היא משגה גדול, שכן המוטיווציה משולה לשמן שבגלגלי המנוע, והיא הגורם האמיתי לתוצאות טובות יותר.

פרגמטיזם כזה מוביל לקרייריזם, ושורשיו הערכיים של בעל השקפה כזאת קצרים מאוד. בשעת מבחן יחזיק חייל כזה מעמד פחות טוב. לצערנו, רבים מהחיילים היום הם כגידולי מים, בעלי שורשים קצרים מאוד. אלה חיילים שהעבר מתחיל אצלם בבוקר, והאתמול נשכח... לתפקוד טוב יותר נדרשות תעצומות נפש. המושג הזה קשור לשורשי, לערכי ולמורשת שמהם ספגתי, והם המתווים לי את הדרך לעתיד".

נדמה שאין מה להוסיף על דבריו, ואין לנו, מפקדי צה"ל, אלא להשתדל ליישם באמצעות המשאבים העומדים לרשותנו.

לה דגל ומטרה שמאחדים את כלל אזרחיה, לדפוס התנהגות של חברת שותפים חסרת חזון, שהאינטרס האישי הוא שמדריך את מרבית אנשיה. גם אם לא נסכים במדויק לניתוח הדברים, נראה שחינוי מאוד לחזק את היסודות הלאומיים ואת התודעה היהודית אצל המפקדים והלוחמים בצה"ל. במקורותינו עוסקים בכך חז"ל רבות. הרמב"ם בספרו "הלכות מלכים ומלחמותיהם" (פרק ז' הלכה ט"ו) כותב כך: "ומאחר שייכנס בקשרי המלחמה (כלומר, יגיע לשטחי הכינוס וההיערכות) יישען על מקווה ישראל ומושיעו בעת צרה ויידע שעל ייחוד השם הוא עושה מלחמה וישים נפשו בכפו ולא יירא ולא יפחד ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו, אלא ימחה זיכרונו מליבו ויפנה מכל דבר למלחמה".

לאיסור לחשוב על בני המשפחה בעת המלחמה יכולות להיות שתי מטרות:

1. למנוע הסחת דעת מהמשימות שלפנינו.
2. להטמיע את ההבנה שמטרת הלחימה שלנו אינה להגן על המשפחה אלא על עם ישראל.

הננו שליחי האומה להגן על עצמה ולא שליחי המשפחה. בני ביתנו הם אומנם חלק מהאומה, אך המוטיווציה של החייל ביציאתו לקרב צריכה להיות לאומית.

כך אפשר להבין את מנהגם של חיילי דוד המלך לתת גט לנשותיהם לפני יציאתם למלחמה (הגט היה בתנאי שלא ישובו מן המלחמה. יש לכך הסבר הלכתי מורכב שאין זה המקום להביאו). ההסבר הפשוט למעשה הזה הוא שמטרתו הייתה למנוע מצב שהאישה תיותר עגונה אם לא יתברר גורלו של הבעל שנעלם בסערת המלחמה.

הרב קוק, שהיה הרב הראשי האשכנזי הראשון לארץ-ישראל, הוסיף לצד ההלכתי גם פן אמוני ואמר שבנתינת הגט יש ביטוי להיפרדות מחשבתית של האדם ממשפחתו כדי שנקודת המוצא שלו בעת המלחמה תהיה השייכות הלאומית שלו ולא השייכות המשפחתית בלבד.

זוכר אני בעת מלחמת יום הכיפורים תחושה של התרוממות נפש. לכאורה זה מוזר, מפני שנהרגו לנו חיילים וחברים רבים במהלך

ללא קשר לרבנות או לחיל החינוך - ישנם הרבה אנשים טובים בעם ישראל שהם בעלי עבר קרבי-פיקודי ויכולת הסברה שישמחו להצטרף ליחידות הצבא בהכשרות ובתעסוקות המבצעיות ולהיות לעזר למפקדים בבניין רוח הלחימה ובחיזוקה. למשל, חבריי, ותיקי סירת שקד, עושים זאת זה שנים רבות בגדודים של חטיבת גבעתי לשביעות רצונם של מפקדי החטיבה, ונכון להרחיב את הפעולה הזאת לשאר היחידות הלוחמות.

סיכום

לצד בניין הכוח, שבו עסוקות יחידות צה"ל במשנה תוקף מאז מלחמת לבנון השנייה, נכון להוסיף לנושאי ההכשרות גם פרקים בבניין רוח הלחימה. חיל החינוך וחיל הרבנות מקיימים סדרות חשובות בנושאים האלה, כגון המסע הישראלי (שנכון להרחיבו לכלל היחידות הלוחמות) וימי עיון בנושאי תודעה יהודית. אך לדעתי אין די בכך.

מן הראוי שלוחמים ביחידות קרביות יקבלו הדרכה על האזורים שבהם פרוסות יחידותיהם בתעסוקה מבצעית ויסיירו בהם. ההדרכות צריכות לעסוק בגיאוגרפיה של האזורים האלה וכן בקשר שלהם לתנ"ך ולהיסטוריה. הרי אין ד' אמות בארץ-ישראל שאינן רוויות בהיסטוריה של 3,000 שנים ואף יותר מכך. אני משוכנע שלוחם שנע בג'יפ הסיור או סוקר את השטח שלפניו מעמדת התצפית עושה זאת טוב יותר כשהוא מחובר למרקם החיים היהודי ההיסטורי שהיה באותו השטח.

כמו כן יש להוסיף לפעילויות של רבנות צה"ל בתחום התודעה היהודית ימי עיון ומדרשות ניידות שעוברות בין היחידות המתאמנות ובמוצבים. אלה צריכים לעסוק בנקודות היסוד של מלחמותינו במקורות היהדות, בלימוד סוגיות נבחרות בפרשיות השבוע הקשורות לחיי הצבא ועוד.

אם אכן נעסוק בכל אלה, נחזק באופן משמעותי את רוח הלחימה של צבאנו לקראת האתגרים הגדולים שלפנינו.

חיילים בריטיים מחכים לאות להתקדם במסגרת מבצע הנחיתה של בעלות הברית בנורמנדי שבצרפת, 6 ביוני 1944
מן הראוי שלוחמים ביחידות קרביות יקבלו הדרכה על האזורים שבהם פרוסות יחידותיהם בתעסוקה מבצעית ויסיירו בהם

על מי מוטל לעסוק בכך?

החינוך לערכים הוא חובת המפקדים. הם המובילים את לוחמיהם לקרב והם האחראים לבניין הכוח בהיבט הפיזי והרוחני כאחד. עם זאת יש בצה"ל שני גופים שיכולים להיות לעזר רב למפקדים: חיל החינוך וחיל הרבנות.

העומס הרב המוטל על המפקד מקשה עליו למצוא זמן לעסוק באופן יסודי בבניין רוח הלחימה ובחיזוקה. כשהייתי הרבצ"ר הקמנו את תחום התודעה היהודית (על בסיס ענף שהיה קיים קודם לכן) שמכוון את פעילותו בעיקר ליחידות הלוחמות. התחום הזה שימש ספינת הדגל של הרבנות, ואליו הופנו משאבים רבים בכוח אדם ובתקציבים. לשמחתנו, המפקדים והלוחמים ראו את העשייה הזאת בעין יפה, והביקוש לפעילות של תודעה יהודית היה גדול בהרבה מהיכולת שלנו לבצעה.

בשיחה שקיים ראש אמ"ן הנכנס, אלוף אביב כוכבי עם רבני צה"ל, הוא אמר:
לכל חטיבה בצה"ל יש פרוגרמה לבניין הכוח ולהפעלתו, ויש לשלב בפרוגרמה הזאת גם את בניין הרוח. מי שצריכים לעסוק בכך הם המפקדים, ועליכם, אנשי הרבנות, לעזור להם בכך. תפקידכם הוא לסייע לנו לצקת במעשינו קשר ומשמעות ולגלות את מה שכבר קיים שם ממילא - החיבור לדבר המופלא הזה שנקרא העם היהודי והיכולת לקבל אחריות הנובעת מהזדהות עם המטרה הגדולה.